

İzmir'den Akdeniz'e Tarihsel Bir Yolculuk

A. Nükhet Adıyeke

2012 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan İzmir Akdeniz Akademisi, İzmir'den Akdeniz'in sadece tarihsel değil, güncel belirleyiciliklerine ve değişkenlerine yepyeni perspektifler açmayı hedefledi. Bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilen ilk çalışma her boyutuyla Akdeniz'i ele alan ve aynı zamanda çoğulluğu ve farklılığı bünyesinde barındıran bir birlik özlemini dillendiren uluslararası bir sempozyum oldu. 27-28 Kasım 2014 tarihlerinde gerçekleşen ve Akademi'nin kamuoyuna ve bilim dünyasına amacını ve hedefini duyurmasını sağlayan sempozyuma on üç araştırmacı destek sağladı. Sempozyum-

da sunulan bildiriler Akdeniz Akademisi Tarih Koordinatörlüğü denetiminde bir editör kurulu tarafından yayına hazırlandı ve Haziran 2016'da okuyucu ile buluştu. Kitap, Kent-Birey-Toplum, İktisadi ve Toplumsal Dönüşümler, Kültür Havzası, Siyasal ve Diplomatik Gelişmeler ve Geleceğin Akdeniz'i ve İzmir olarak beş ana başlık etrafında şekillenen, Akdeniz'in tarihsel, kültürel ve siyasal görüntüsünü sunan bildirilerle gelecek kuşaklara bilgi ve kültür aktarımı simgelerinden biri olarak yayın dünyasında yerini aldı.

Sempozyum sürecinde olduğu gibi yayın sürecinde de ilk makale Neditim Gürsel tarafından sunulan "Akdeniz Uygarlığı" başlıklı açılış konuşması içeriğinden oluşmuştur. Gürsel bu yazıda tarihin zaman zaman yok saydığı, zaman zaman günlük yaşamın tekdüzeliği içinde sıradanlaştırılan Akdeniz insanını kendinden örneklerle, duygularıyla bir yolculuk içinde betimlemiştir.

"Akdeniz'de Kent, Birey ve Toplum" başlığı altında sunulan ilk bildiri Alp Yücel Kaya'nın "XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Şehirlerinde Kadastro Siyaseti: Genel Çıkarın İnşasında ya da Yıkımında Özel Çıkarların

Rekabeti” başlığını taşımaktadır. Kaya çalışmasında 1830’larda başlayan Osmanlı Modernleşmesi sürecinde kolektif vergi yükümlülüğünden bireysel vergi yükümlülüğüne geçişte yaşanan sancılar, istisna ve ayrıcalıkları ortadan kaldıracak dolaysız ve genel bir vergi sistemi kurulması için koşulların hazırlanması, mülkiyet sahipliğinin ve değerinin vergilendirilmede etken bir faktör olarak gözetilmesine dönük tepkiler ve bunun çözümü için uygulanan “Kadastro Siyaseti” ve kurumlarını ele almıştır. Bu dönüşüm sürecini Doğu Akdeniz liman kentlerinden örneklerle ele alan Kaya, kadastro siyaseti ile önceki dönemde *avarız* sisteminden beslenen ayan ve eşrafın çıkarlarının merkezi otoritenin genel çıkarı ile rekabetinin konuyu mali süreçten çok hukuksal bir süreç haline getirdiğini vurgulamıştır.

Zeki Arıkan’ın “Henri Pirenne ve Fernand Braudel’e Göre Akdeniz” başlıklı bildirisini hem ilgili okuyucuda, hem de akademik tarih eğitiminin başında olan öğrencilerde yeni bir Akdeniz okuması için merak uyandıracak niteliktedir. Arıkan çalışmasında tarih boyunca Akdeniz’de güç dengelerinin değişiminin dünya siyasasını yönlendirdiği bilgisini Akdeniz tarihi ve kültürü açısından iki büyük tarihçinin eserleriyle ortaya koymuştur. Pirenne’nin çalışması Akdeniz’i başta İslam ve Hıristiyan olmak üzere kültür ve medeniyet çatışmaları bağlamında masaya yatırırken Braudel, Anal Ekolü’nü de besleyen en önemli Akdeniz perspektifiyle Akdeniz insanının tarihi ve tarihin de Akdeniz insanını şekillendirdiğini resmetmektedir.

“Akdeniz’de İktisadi ve Toplumsal Dönüşümler” başlığı altındaki ilk sunum ise Elena Frangakis-Syrett’in “Merkantil Kapitalizm Sırasında İzmir’in Toplumsal Uzamında Ekonomik Eğilim ve Pratiklerin Eşleşmesi” başlıklı bildirisidir. İzmir’in erken modern dönemde dünya ekonomisine eklenme sürecini Osmanlı dünyasında örneklem olarak inceleyen çalışmada Frangakis-Syrett ticaretin ve parasallaşmanın bu eklenmede etkinlerini ve toplumsal sonuçlarını başlıklar halinde değerlendirmiştir. Özellikle İzmir’in coğrafi, demografik ve toplumsal yapısının bu eklenmeye uygun olduğunu somut verilerle ortaya koyan incelemede, İzmir’in bu açıdan Osmanlı ekonomisinin küreselleşmesine de katkı koyduğu tespit edilmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’na giden süreçte küresel ekonominin Doğu Akdeniz’deki etkilerini Yunanistan perspektifinden değerlendiren Sokrates Petmezas’ın bildirisini “İlk Küreselleşme Sürecinde Doğu Akdeniz’de Büyüme ve Kriz: Yunanistan’dan Bir Bakış” başlığını taşımaktadır. Yunanistan ekonomisini tarımdan kentleşme ve endüstrileştirmeye ve bu bağlamda ticaretini de Doğu Akdeniz Osmanlı kentleriyle gerçekleşen tahıl ticaretinden Avrupa ticaretinin talebine yöneltmeye çalışır. 19. yüzyılın sonunda karşılaşılan siyasal sorunlar ve 20. yüzyılın artan ekonomik bunalım etkilerine karşın bu dönüşüm kısmen başarıya ulaşmış ve Yunanistan’ı küresel ekonominin parçası haline getirmiştir.

Viktor Azarya “Hayfa ve İzmir: İki Akdeniz Şehri Arasındaki Çarpıcı Benzerlikler” başlıklı çalışmada Akdeniz Kültürü imgesine yeni bir pencere açmıştır. Siyasal sınırları belirleyen ulus-devletlerin oluşum sürecinde kozmopolit liman kentleri olan İzmir ve Hayfa’nın benzer sorunlarla karşı

karşıya kaldığını irdeleyen çalışma bu tür karşılaştırma çabalarına önemli bir model teşkil etmektedir.

“Akdeniz Kültür Havzası” başlıklı üçüncü oturumun ilk bildirisi Prosper Wanner’in “Marsilya ve Venedik’te Faro Sözleşmesi’yle İlgili Görüşler” başlığını taşımaktadır. Avrupa Konseyi’nin 2005 yılında imzaladığı Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Sözleşmesi’nin Marsilya ve Venedik’te oluşturduğu çevre bilincine değinen çalışma bu uygulamaların İzmir’de de gerçekleşmesi dileği taşımaktadır. Aynı oturumun Giannis Epaminondas tarafından “Modernitenin Şafağında Selanik (1863-1873)” başlığıyla sunulan bildiri Selanik’in bilinen en eski fotoğraflarından yola çıkarak şehrin görüntüsündeki dönüşümü kültür öğeleriyle gözler önüne sermektedir.

Sempozyumun “Akdeniz’deki Siyasal ve Diplomatik Gelişmeler” başlıklı dördüncü oturumunda ilk sunum Alexandros Mallias’ın “Ortak Gerçek Dünyamız: Hukuk, Güç ve Çıkar Üzerine” başlığını taşımaktadır. Uluslararası diplomatik ilişkilerde deneyim sahibi olan Mallias güncel uluslararası siyasi sorunlar karşısında Ankara ve Atina’nın tutumlarını eleştiren görüşlerini ortaya koymuştur. Cengiz Aktar da “Avrupa Birliği’nin Akdeniz Politikasını Son Gelişmeler Işığında Okumak” başlıklı bildirisinde Avrupa Birliği’nin Arap Uyanışı süreci karşısındaki tutumuna eleştirel bir perspektif kazandırmıştır. Aynı oturumda Ertuğrul Apakan tarafından sunulan “AGİT’in İşbirliğine Dayalı Güvenlik Modeli ve Bunun Akdeniz Bölgesinin Güvenlik Mimarisi Üzerindeki Etkileri” başlıklı çalışma Akdeniz’in jeopolitik durumunda AGİT ilkelerinin önemini ortaya koymaktadır. Yine Galip Yalman tarafından sunulan “Kıbrıs Sorunu” başlıklı çalışmada da Kıbrıs’ın son yüzyılda değişen uluslararası ilişkiler dengesi ve oluşan çok uluslu yapılar ve karar mercileri uygulamalarına karşın değişmeyen sorunlu tarihini kronolojik olarak irdelenmiştir.

Sempozyumun “Geleceğin Akdeniz’i ve İzmir’i” başlıklı son oturumunda İlhan Tekeli tarafından sunulan “İzmir Tarihi’nin İçine Yerleştirilebileceği Bir Akdeniz Üst Anlatısı” başlıklı çalışma tüm sempozyumun içeriğini ve Akdeniz Akademisi’nin kuruluş amacını özetler niteliktedir. İzmir’den Akdeniz’e bakmak, Akdeniz’in fiziksel, siyasi, tarihsel ve kültürel coğrafyasını algulamak açısından rehber niteliğindeki bu çalışma Akdeniz’in bütünselliği ve bunun dünya tarihi, uygarlığın ulaştığı nokta açısından önemi vurgusuyla son bulmaktadır.

Sonuç olarak bu bildiri kitabı editör heyetinin eserin önsözünde de dile getirdiği gibi üst anlatısı tarihe dayanan ancak ayakları bugünkü Akdeniz’e basan, İzmir’in Akdeniz’le tarihsel ve güncel bağını kuran bir eser olarak kitaplıklardaki yerini almıştır. Kısa zamanda Akdeniz’in anakarası ile adalarının da ilişkisini bütünleyen ve İzmir’den Akdeniz adalarına perspektif açan bir başka sempozyumla bu çalışmanın taçlandırılması en büyük dileğimizdir.

Alp Yücel Kaya, Ayşegül Sabuktay, Dilek Akyalçın Kaya, Ertekin Akpınar, der., *Akdeniz Tarihi, Kültürü ve Siyaseti: “Çoğulluğu ve Farklılığı İçeren Bir Birlik Özlemi”: Sempozyum Bildirileri* (İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi Tarih Kitaplığı, 2016), 200 s., ISBN-13: 9789751801975.